

az amerikai hegemonia, mert egy másik, erős nemzet mindig kész lesz a világpolitikában szövetségest találni, hogy korlátozza az USA erejét.

A cikk utolsó részéből egyértelműen kiderül, hogy a szerző nagyon hisz az amerikai dominanciában és abban, hogy ez a kívánatos berendezkedés. A „Pax America” – ahogy Nye hivatkozik rá, a Pax Romana mentén – még hosszú ideig kitarthat, hiszen ez a rendszer nem csak katonai vagy gazdasági hatalomra épül, hanem a soft powerre is, azaz arra, hogy számos nemzet a világon szívesen kooperál és követi az USA-t a főbb politikai döntésekben. Az, hogy más országok valóban szövetséget fognak-e kötni, hogy kiegyenlítsék az amerikai hatalmi túlsúlyt, azon fog múlni, hogy az USA hogyan használja ki jelenlegi helyzetét és, hogy ellenfelei milyen potenciális erőforrásokat lesznek képesek felsorakoztatni.

TÖRÖK GERGELY BÁLINT

A geopolitika bosszúja

GHIA NODIA: THE REVENGE OF GEOPOLITICS
JOURNAL OF DEMOCRACY 2014, 25(4): 139-150

Ghia Nodia, az Ilia Állami Egyetem kaukázus szakértője tanulmányában az orosz-ukrán konfliktusból kiindulva vizsgálja Oroszországot, illetve a Nyugat (különösen az Európai Unió) ellentétét, valamint megpróbálja megtalálni a geopolitika és a demokratizálás közti kapcsolatot. Munkája elején a szerző röviden összefoglalja, hogy a hidegháború óta milyen folyamatok vezettek a mai helyzet, vagyis az orosz-nyugati ellentét kiéleződéséhez.

A hidegháború után a korábbi kommunista országok mindegyike igyekezett közeledni Európához, végső céljuk pedig az uniós tagság megszerzése volt. Közülük tizenegy ország csatlakozott később az EU-hoz 2004 és 2013 között, ez pedig államszerkezetük átalakításával, demokratikus intézmények kialakításával volt csak lehetséges. Vagyis az Unió úgy tudta kifejezni demokratizáló hatását, hogy tulajdonképpen nem csinált semmit azon kívül, hogy kilátásba helyezte a korábban szovjet érdekszférához tartozó nemzetek felvételét a szövetségbe.

A fordulat 2013-ban jött el, amikor először Örményország, majd hosszas tárgyalások után Ukrajna is elutasította az egyezményt az Unióval. Ebben közrejátszott, hogy Oroszországnak is sikerült nyomást gyakorolnia az említett országokra – írja a szerző.

Ez az esemény számtalan későbbi konfliktushoz vezetett, Ukrajna és Oroszország között pedig területi viták is kialakultak, miután az utóbbi elfoglalta a Krím félszigetet. A történetek hatására mára éles ellentét alakult ki az EU és Oroszország között. Egyesek ezt a szembenállást a demokratizálás és az önkényuralom közötti ellentéttel azonosítják, így pedig nincs más választásunk, mint megvizsgálni, hogy vajon milyen kapcsolat lehet egy ideológiai és egy geopolitikai konfliktus között. Ezen vizsgálat különösen a két oldal közé eső országok szempontjából érdekes, melyek területileg és államszervezési szempontból is középen helyezkednek el, ugyanis felépítésük általában félúton van a demokrácia és az autokrácia között.

Nodia a bevezető gondolatait követően áttekinti a nyugati hatalmak problémáit. Az általános vélekedés szerint a geopolitika és a demokrácia terjesztése két, egymással összeegyeztethetetlen fogalom,

ugyanis míg előbbi a befolyás növelésén és az elnyomáson, utóbbi morális erényeken és az erőszakmentességen alapszik. Ez azonban komoly probléma a demokratikus nagyhatalmaknak, hiszen ahhoz nincs elég erejük, hogy az összes önkényuralmi rendszert átformálják, ellenben saját érdekekben kénytelenek velük egyezségeket kötni biztonsági vagy gazdasági okokból (pl. olaj- és gázegyezmények). E kettősség miatt sajnos gyakran éri őket a kettős mérce vádja, hiszen az általuk hangoztatott elvek gyakran állnak ellentétben külpolitikájukkal. Így komoly dilemmával találják szemben magukat: nemzeti érdekeik vagy morális meggyőződésük a fontosabb. Hosszú távon ugyanis egy demokrácia zavartalan működéséhez már-már elengedhetetlen, hogy a világon minél több demokratikus állam működjön, hiszen ezen államok békepártiak, így elkerülhetők lennének a nemzetközi konfliktusok. Rövid távon azonban a demokrácia túlságosan erőszakos terjesztése komoly problémákat szülhet, melyek az egész világra hatással vannak (pl. arab tavasz).

Tovább nehezíti a helyzetet, hogy a másik oldalról folyamatos kritikák érik a demokrácia intézményét az önkényuralmi rendszerek esetében, így Oroszország szemében nem létezik morális értékek által vezérelt politika, helyette a Nyugat csak saját geopolitikai érdekeit szem előtt tartva cselekszik. Ezen véleménynek pedig gyakran hangot is adnak, Vlagyimir Putyin különösen sokszor illeti erős kritikával a demokratikus hatalmakat, ami nagyban elősegíti, hogy tömegek fordulnak ellenük már nyugaton is, ráadásul az orosz elnök támogatói között jobb- és baloldali szimpatizánsok is vannak.

A tanulmány szerint az alapvető értékrendbeli ellentétén kívül számos más tényező is nehezíti a helyzetet. Először

is, sokan két azonos erejű és működésű rendszernek látják a demokráciát és az autokráciát, pedig ezek számos ponton eltérnek egymástól. A legfontosabb, hogy a demokrácia – bár valamilyen formában már az ókor óta jelen van – a modern világ terméke, amely egyre inkább terjed a világon, miközben az önkényuralom mindig is jelen volt, és általában az vezet a kialakulásához, ha egy országban nincs olyan hatalmi erő, amely meg tudná akadályozni egy-egy diktátor hatalomra kerülését és hatalmon maradását. Így tehát a demokrácia kialakulását elő lehet segíteni külső hatásokkal, míg egy Putyinhoz hasonló államfőnek az erőszakon kívül nincs eszköze arra, hogy más államokban az övéhez hasonló rendszert hozzon létre. (Az önkényuralmi rendszerek más képet mutatnak például az iszlám világban és Ázsiában, így nincs egyértelmű és mindenhol alkalmazható képlet ezek kialakítására.)

Az egyetlen igazi fegyver a demokrácia ellen tehát nem az autokrácia támogatása, hanem a gyűlölet szítása a demokratikus berendezkedés és különösen a nyugati államok ellen. Az ugyanis bizonyított, hogy bár a Nyugatot érő kritikák nem mindig demokráciaellenesek, viszont a demokráciát sújtó támadások mindig a Nyugat ellen szólnak.

A cikk szerzője ezt követően a két oldal között található országok szemszögéből tekint a kérdésre, és arra próbál választ találni, hogy miért lehetséges az, hogy egyes országokban sikeresen ki tudott alakulni a demokrácia, míg másokban nem. Persze megfigyelhető, hogy az alapvetően fejlettebb, gazdaságilag stabilabb és erős középosztállyal rendelkező országokban könnyebben végbemegy a demokratizálódás, de túl sok fontos kivétel van ahhoz, hogy ezt egyértelmű oknak nevezzük.

A „miért” kérdés helyett ezért inkább

a „hogyanra” kell koncentrálni. Megfigyelhető, hogy demokrácia általában ott tud kialakulni, ahol a vezető elit és az ellenzék jelentős része egyaránt valamely mérsékelt irányzathoz tartozik, és elég belátók ahhoz, hogy kompromisszumra törekedjenek. Ahol éles a szembenállás a két oldal között, ott a demokratizálódásra kevés esély van. Arra azonban, hogy bizonyos országokban miért az előbbi felállás valósul meg, másokban pedig miért nem, szintén nincs egyértelmű magyarázat.

Létezik teória arról – írja Nodia –, hogy az országok földrajzi elhelyezkedése játssza a legnagyobb szerepet abban, hogy milyen rendszer alakul ki az adott államban. Hiszen míg vannak régiók, ahol csak fejlett, demokratikus államok találhatóak (Nyugat-Európa), addig másokban csak önkényuralmi rendszerek (Kelet-Ázsia nagy része), megint másokban pedig a bizonytalan, átmeneti berendezkedés a jellemző (Közép-Kelet-Európa). Eszerint minél közelebb van egy adott ország Európához, annál több esélye van ott a demokráciának, hiszen erősebb hatást tudnak rá kifejteni a nyugati államok. Vannak bizonyítékok, melyek alátámasztják ezt az elméletet, azonban komoly kivételeket is találunk (pl. Fehéroroszország). Egy másik probléma ezzel a megközelítéssel az, hogy azt feltételezi, hogy a kelet-európai államok alapvetően elutasítják a demokráciát, ezért egy külső – még ha nem is erőszakos – hatalomra van szükségük ennek kialakításához, ezen gondolat pedig ellentmond a demokrácia alapelveinek, miszerint a hatalom a nép kezében van.

Így tehát az említett feltételezések valószínűleg örökké bizonyítatlanok maradnak. Ami azonban egyértelműen elmondható az az, hogy két tényező nélkül soha nem tud létrejönni demokrácia: egyrészt szükség van rá, hogy a népesség nagy ré-

sze ideológiailag támogassa a kialakulását, másrészt az országban olyan államberendezkedésnek és társadalmi struktúrának kell lennie, ami elég alapot biztosít a demokrácia létrejöttéhez.

Az első tényezőt érdemes csak a poszt-kommunista régióban vizsgálni. A szerző szerint itt is fontos megemlíteni az Európához való közelséget, de a pusztán földrajzi tényezők helyett érdemes inkább az európai identitás szerepére koncentrálni. Ez pedig szintén két dologból tevődik össze: szükséges, hogy egy állam népességének túlnyomó része magát európainak tartsa, illetve, hogy a többi országban is annak tartsák őket. Eszerint pedig a vizsgált országok három csoportra bomlanak: vannak, akik kívülről és belülről sem fenyegetettek (NATO és EU-tagok, illetve maguk is azonosulnak ezen szervezetekkel); vannak, akik elutasítják Európát (pl. Oroszország, aki bár hagyományosan európainak vallja magát, de a modern Európával egyáltalán nem azonosul); illetve van a harmadik csoport, amelyre a tanulmány fókuszál. Ezen országok kívülről és belülről is akadályokba ütköznek, ha demokráciáról van szó; kívülről azért, mert bár az Európai Unió igyekszik hatással lenni rájuk, mégsem ad nekik tagságot, miközben Oroszország pedig a saját vezetésű Eurázsiai Uniójához tartozónak érzi őket; belülről pedig azért, mert jellemzően igen komoly ellentábor van a demokráciának az ország népességén belül.

A köztes országokban a politikusok és az állampolgárok is tudják, hogy az igazi kérdés nem az, hogy az EU-hoz vagy Oroszországhoz akarnak-e közeledni, hanem az, hogy milyen rendszerben kívánnak élni: demokráciában vagy valamilyen hibrid, önkényuralomhoz közeli berendezkedésben.

Megfigyelhető, hogy az uniópárti kor-

mányok az említett országokban általában működésükben is sokkal demokratikusabbak, mint ellenfeleik: szabályos választásokat tartanak, és ha veszítenek, nem próbálják meg erőszakkal megtartani a hatalmukat, hanem csendben visszavonulnak. Ezzel szemben az oroszbarát pártok jellemzően gátolják az államszervezet demokratikus működését és szabálytalan, elnyomó módon biztosítják be hatalmukat. Összességében tehát elmondható, hogy a hasonló történelmi, gazdasági és kulturális háttérű országok esetében általában a geopolitikai döntés az, amely meghatározza, hogy hol, milyen rendszer alakul ki.

Végezetül a szerző fontosnak látja leszögezni, hogy a helyzet nem fekete vagy fehér: az EU hiába próbálja tagadni, hogy cselekedetei geopolitikai megfontolásúak, be kell látni, hogy Oroszország sem téved, hiszen az Unió kiterjesztése a posztkommunista régióra egy egyértelmű geopolitikai lépés volt. Ha pedig Oroszország nagyhatalmi ellenfélként tekint Európára, akkor neki erre ennek megfelelően kell reagálnia, és el kell fogadnia, hogy sok országban elmaradottabb a gondolkodás, mint Nyugaton, ezért külpolitikai lépéseit ennek megfelelően kell kommunikálnia. A jelenlegi helyzet is azért alakulhatott ki, mert a NATO és az EU térnyerése kibillentette a kontinensen a hatalmi ellensúlyt. Azonban ez egy egészen más, „posztmodern” geopolitika: nem a területi hódításról, hanem az elvek terjesztéséről szól.

Így tehát elmondható, hogy a geopolitika és a demokrácia terjesztése elválaszthatatlan egymástól, ezért nem is szabad külön kezelni őket, valamint szembe kell nézni a ténnyel, hogy amíg léteznek önkényuralmi rendszerek, addig ezek folyamatos fenyegetést fognak jelenteni a demokratikus hatalmakra, hiszen ők is fenyegetve érzik magukat.

TÓTH ADRIENN

A jó kormányzás vizsgálata

ALINA MUNGIU PIPPIDI: THE QUEST FOR GOOD GOVERNANCE

JOURNAL OF DEMOCRACY 2016 JANUÁR, 27(1): 95-109 OLD.

Alina Mungiu Pippidi, a berlini Hertie School of Governance professzorának értekezése, a politikatudomány egyik legalapvetőbb kérdését, a jó kormányzás lehetőségét vizsgálja. A szerzőnő a politikai filozófia legrégebbi, azonban máig rendkívül megosztó központi elemének egy újabb megközelítését tárja elénk, a „jó kormányzás” (good governance) politikai intézményi irányzatát. Mi a jó kormányzás? Mi a kormány dolga? Honnan ered a kormányzás?

Az előbbi kérdések mind a kormányzás témakörének alapkérdései, ám ez a cikk nem kíván rájuk választ adni, inkább egy új közigazgatási elméleti iskola szempontjai szerint halad. A témát hagyományosan filozófiai irányból megközelítő szerzőkkel ellentétben, a professzor a jó kormányzás mérhetősége és bizonyos szempontok szerinti meghatározhatósága mellett érvel, főképp olyan forrásokra támaszkodva, mint a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap országfejlettségi és korrupciós indexei, továbbá a cikkben megfigyelt országok modernizációs kísérleteinek dokumentációi. Ezek mentén kíván egyfajta hierarchiát kialakítani a kormányzás milyenségét illetően, továbbá alapvető szabályokat és tanácsokat fogalmaz meg a jelenkori és jövőbeni államépítési kísérletek számára.

A témát egy általános helyzetjelentéssel, fogalomtisztázással és történelmi viszszatekintéssel készíti elő. Ebben a részben kifejtésre kerül a jelenkori felemás hozzá-